

## A BELSŐÉPÍTÉSZET ÉS A TÁJÉPÍTÉSZET SZERZŐI JOGI VETÜLETEI

### BEVEZETÉS

Nem könnyű feladatra vállalkozunk, amikor a belsőépítészet és a tájépítészeti jogi, elsősorban szellemi tulajdon-jogi összefüggéseit készülünk bemutatni és elemezni. A vállalkozás nehézségének egyik és talán legfontosabb oka a két diszciplína – vagy más megközelítésekben szakterület, műfaj, művészeti ág – hazai elismertségének és szabályozottságának viszonylag alacsony foka, annak ellenére, hogy ezek az ágazatok a nyugat-európai, illetőleg észak-amerikai területeken meghonosodott erős gyökereiknek betudhatóan jóval szélesebb körben ismertek, keresettek, és megbecsültebb szakmának tekinthetők. Öröndetes tény azonban, hogy a több évtizedes lemaradás ellenére a két hivatás hazai fejlődéstörténete – az idetartozó, speciális szemléletmódú, már nem annyira fiatal, de folyamatosan újratermelő építészcsoporthoz munkájának köszönhetően – a nagyobb megbecsülés irányába tart.

Mindazonáltal annak mélyebb, a tágabb értelemben vett építész szakmán belül meghúzódo tradicionális okai lehetnek, hogy a belsőépítészeti és a tájépítészeti, mint önálló szakágak, kiszorultak az épített környezet belső és külső tereinek alakításából, annak műszaki tervezéséből, és művelőik kis túlzással megszűntek az építészeti egyenrangú alkotótársaiként létezni. Nem véletlen, hogy e hátrányos helyzetűnek gondolt ágazatok képviselői részéről időről időre megfogalmazódik és a szakmai nyilvánosság körét meghaladó publicitást kap az a vélemény, hogy a magyar belsőépítészeti és tájépítészeti kerüljön vissza abba a jogi és szellemi pozícióba, amit szaktörténete folyamán és a jelenben is megérdemelten vívott ki magának.<sup>1</sup>

Az analízist nehezíti továbbá a két terület feltűnő alulszabályozottsága, a rájuk vonatkozó speciális jogi normák és kommentárok csekély száma, a joggyakorlat hiánya. Ha csak ezekre fókuszálnánk, elemzésünk nagyon rövidre sikeredne, ezért is szükséges a téma átfogóbb vizsgálata, vagyis a rokonterületekre történő kiterjesztése. A belsőépítészeti – amennyiben műszaki tevékenységet folytató, építész tervezői jogosultsággal és kamarai tagsággal végzett szakmagyakorlásként határozzuk meg – az építészettel mutat szoros rokonságot, amelynek jogi és igazgatási környezetét a Miniszterelnökség felelősségi körébe tartozó építésügyi és örökségvédelem szabályozza. A belsőépítészeti produktumai ugyanakkor az iparművészettel is párhuzamba állíthatók, ennél fogva – mint művészeti tevékenység és művészeti alkotás – az Emberi Erőforrások Minisztériumának gondoskodása alá tartoznak, amely a magyar művészetben belül az iparművészet területén is ellátja az ágazat kormányzati igazgatási fel-

\* A Miniszterelnökség vezető-kormányfőtanácsosa, a Szerzői Jogi Szakértő Testület tagja.

<sup>1</sup> Lásd például *Rex-Kiss Béla*: Nyílt levél a belsőépítészetről. Forrás: <https://epiteszforum.hu/nyilt-level-a-belsepiteszetrrol>.

adatait (jogalkotás, intézmények fenntartása, szakmai szervezetek és alkotók támogatása stb.). Ugyanez mondható el a táj- és kertépítészetről is azzal a különbséggel, hogy művészeti oldalról ez a tevékenység kevésbé az iparművészettel, sokkal inkább a képzőművészettel rokonítható.

A fentiekből következően, „mélyfúrásunk” iránya egyfelől az építészet hatósági eljárási és örökségvédelmi szabályozási terepére, másfelől az építészeti alkotásokra vonatkozó szerzői jog.

## 1. Jog és építészet

Az építészet elsődleges szabályozási pillére az épített környezet alakításával és védelmével kapcsolatos alapvető követelményeket, eszközöket, jogokat és kötelezettségeket, továbbá az ezekhez kötődő feladatokat, hatásköröket és hatósági jogköröket magában foglaló, sokszor módosított építési törvény.<sup>2</sup> A jogszabály megfogalmazza azokat a legáltalánosabb követelményeket, amelyek teljesülését az épített környezet alakítása során – a településrendezéstől a konkrét építésig – következetesen biztosítani szükséges. A korábbi „igazgatási jellegű” szabályozástól eltérően döntő változást jelent, hogy – összhangban a környezetvédelmi törvény rendelkezéseivel – az építési törvény rendezőelvéként az épített környezet fogalma került bevezetésre, és történelmileg először kötődik össze a környezet ügye és az építés ügye.<sup>3</sup> Mivel korábban hazai jogszabályban az épített környezet fogalma, illetve az épített környezet alakítása és védelme nem került meghatározásra, az építési törvény szabályozási körében történt meg e tevékenységek egyértelmű és deklaratív felsorolása.

A második pillér az immáron húszéves örökségvédelmi törvény,<sup>4</sup> amelynek fő célja, hogy megteremtse a nemzeti és az egyetemes történelem során felhalmozott kulturális örökség feltárásának, tudományos feldolgozásának, megóvásának, védelmének, fenntartható használatának és közkinccsé tételének feltételeit, ideértve a kulturális örökség megőrzésére irányuló tevékenységeket, a hatósági eljárásokat, a kiemelkedő jelentőségű kulturális értékek állami tulajdonba kerülését. Mindebből fakadóan az örökségvédelmi törvény fókuszában nem az építmény vagy az épület áll, hanem a kulturális örökség, illetve azok elemei, legfőképpen a régészeti örökség, a műemléki értékek és a kulturális javak. Vizsgálódásunk tárgykörébe értelemszerűen ez utóbbiak tartoznak, a régészeti emlékekkel és a hozzájuk kapcsolódó tevékenységekkel nem foglalkozunk.

Az építészet jogi eszköztárának harmadik pillére, a szerzői jogi törvény<sup>5</sup> – mint a szerzői jogi szabályozás első számú jogforrása – alapvetően a szerzők és egyéb jogosultak személy-

<sup>2</sup> 1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről (a továbbiakban: építési törvény vagy Étv.).

<sup>3</sup> Indokolás az építési törvényhez.

<sup>4</sup> 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről (a továbbiakban: örökségvédelmi törvény).

<sup>5</sup> 1999. évi LXXXVI. törvény a szerzői jogról (a továbbiakban: Szt.).

hez fűződő és vagyoni jogait, valamint a szerzői művek felhasználásának formáit, feltételeit szabályozza. Az Sztj. és legfontosabb nemzetközi alapdokumentuma, az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Unió Egyezmény (a továbbiakban: BUE) a szerzői jog által biztosított védelem felől közelíti meg és azonosítja a hatálya alá tartozó (következésképpen védelmet élvező) művészeti alkotásokat és egyéb teljesítményeket.<sup>6</sup> Az Sztj. részben a BUE megoldását követi a szerzői jogi védelemben részesülő alkotások fogalmának és típusainak meghatározásánál. Mivel valamennyi műfaj, műtípus kimerítő felsorolása lehetetlen lenne, ezért az Sztj. 1. § (1) bekezdése is példalózó felsorolásban adja meg a legtipikusabb és leggyakrabban előforduló műtípusokat. E felsorolás k) pontja mint „*az építészeti alkotás és annak terve, valamint az épületegyüttes, illetve a városépítészeti együttes terve*” definiálja az idetartozó alkotások körét. Mint látható, az Sztj. az építési törvénynél és az örökségvédelmi törvénynél cizelláltabban határozza meg a szerzői jogi védelem alatt álló építészeti művek fogalmi körét, miközben – sem az Sztj., sem annak indokolása – nem ad további támpontokat a fogalmak feloldására, a kapcsolódási pontok tisztázására. Ily módon a belsőépítészet, valamint a táj- és kertépítészeti alkotásai nem szerepelnek a műfajták exemplifikatív felsorolásában, ami természetesen nem jelenti azt, hogy ezek a művek ne állnának a szerzői jog védelme alatt, ha egyéni, eredeti jelleggel rendelkeznek. A Szerzői Jogi Szakértő Testület (a továbbiakban: SZJSZT) álláspontja szerint például belsőépítészeti alkotás lehet egy irodahelyiség, tárgyaló beépítésének vázlatterve és a megvalósított beépítés.<sup>7</sup>

Az Sztj. további sajátossága, hogy X. Fejezete együtt tárgyalja az építészeti alkotások, műszaki létesítmények sajátos jogi kérdéseit a képzőművészeti alkotásokkal. A szerzői jog a tudományos és a művészeti alkotásokat egyaránt védelemben részesíti, és ebből úgy tűnhet, hogy az építészeti alkotást kizárólag művészeti alkotásnak tekinti a törvény, annak tudományos dimenzióiról megfeledkezve. Valójában pusztán arról van szó, hogy az építészeti területére a szerzői jog a képzőművészeti alkotások irányából közelített, és ez a megközelítésmód a mai napig rányomja a bélyegét a szabályozásra. A szerzői jogi felfogás azonban már nem különböztet meg aszerint, hogy egy mű inkább tudományos vagy művészeti jellegű. Gyertyánfy Péter szerint ahogyan egy tudományos esszé esetében sem különíthető ez

<sup>6</sup> A BUE tárgyi hatálya – preambuluma (2) bekezdése és szövegének 1. cikke értelmében – az irodalmi és művészeti művekre vonatkozó szerzői jogok védelmére terjed ki. A 2. cikk (1) bekezdése pedig kimondja, hogy az „irodalmi és művészeti művek” kifejezés felöleli az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotását, tekintet nélkül a mű létrehozatalának módjára vagy alakjára, tehát lehet könyv, szöveggényv vagy más írásmű; előadás, szónoki beszéd, szentbeszéd vagy ugyanilyen jellegű egyéb mű; színmű vagy zenés színmű; táncmű vagy némajáték; szöveges vagy szöveg nélkül zenemű; film, ideértve azokat a műveket is, amelyeket a filmhez hasonló eljárással hoznak létre; rajz, festmény, építészeti mű, szobor, metszet, könyvomat; fényképezési mű, ideértve azokat a műveket is, amelyeket a fényképezési művekhez hasonló eljárással hoznak létre; az alkalmazott művészet terméke; illusztráció és térkép; földrajzi, tereprajzi, építészeti vagy tudományos vonatkozású tervek, vázlat vagy plasztikai mű.

<sup>7</sup> SZJSZT-14/1991.

el egymástól, úgy az építészeti művek is egyszerre művészeti és tudományos alkotásokként kezelendők.<sup>8</sup>

Az Sztj. Nagykommentárja csupán egy helyen, a vizuális műfajok besorolásának és műfaji sajátosságainak taglalásánál tér ki arra, hogy az épület, épületegyüttes és városépítészeti együttes mellett nem feledkezhetünk meg a kert- és tájépítész munkájáról sem, amelynek eredménye szintén védett alkotás.<sup>9</sup>

## 2. Az építészet szerzői jogi védelme

### 2.1. A szerzői jogi védelem feltételei

Szerzői jogunkban az építészeti alkotás és egyéb műszaki létesítmény mint alkotás fogalma kettős jellegű: beletartozik a terv és az épület (műszaki létesítmény) is, illetve hogy az építészetben szerzői mű a tér minden egyéni, eredeti alakítása.<sup>10</sup> Ilyennek minősülnek azok az épületek, műszaki létesítmények tervei és mindazok a rajzok, a háromdimenziós modellek (vagyis együtt építészeti művekre vonatkozó alkotások), amelyek alapján ezek az épületek, műszaki létesítmények létrehozhatók. Hasonlóképpen az Sztj. az építészet és a műszaki létesítmények tekintetében a művészeti aspektust kívánja védelemben részesíteni, és pedig mind a terv, mind pedig a megvalósult létesítmény vonatkozásában. Ezt az álláspontot erősíti az SZJSZT szakvéleményeinek sora is. Ugyanez az elv került kimondásra egy kertépítészeti alkotás kapcsán szerzői jog megsértése miatt indított kártérítés iránti perben: „az építészeti – jelen esetben kertépítészeti – alkotás egyedi jellege már a tervekben is megjelenik, ezért a szerzői jogi védelem a tervekre is kiterjed, és azok alapján is megállapítható.”<sup>11</sup>

Az építészeti művek esetében nem csupán az alkotó és építési szakasz többemű, hanem a felhasználás is többszereplős: a tervezőn és megrendelőn túlmenően az egyes szerzőtársak (tervezőtársak), munkaviszonyban alkotott művek esetében a munkáltató, az örökösök és jogutódok, más – felhasználásra jogosult – személyek, az építészeti alkotásokon nyugvó származékos művek szerzőinek, valamint az épület tulajdonosának az érdekei is előtérbe kerülnek. Az, hogy az egyes jogosultságok pontosan kit illetnek meg ezen széles személyi körön belül, legtöbbször csak a felek közötti szerződéses viszonyrendszer elemzéséből fejthető vissza.<sup>12</sup>

Az építészeti tervek esetében általánosságban megállapítható, hogy bármilyen, tehát valamennyi tervfajta szerzői jogi ortalomban részesülhet, ha annak törvényi feltételei fenn-

<sup>8</sup> Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez (a továbbiakban: Nagykommentár). Wolters Kluwer, Budapest, 2014.

<sup>9</sup> L. a Gyertyánfy: i. m. (8), az SZJT 67. %-ához fűzött magyarázat.

<sup>10</sup> SZJSZT-3/1986.

<sup>11</sup> SZJSZT-04/97.

<sup>12</sup> Bakos Kitti, Nótári Tamás: Adalékok az építészeti alkotások szerzői jogi védelméhez. Lásd: <http://jesz.ajk.elte.hu/bakos45.html>.

állnak.<sup>13</sup> Idesorolhatóak a vázlatrtervek, a műszaki rajzok, a tanulmánytervek, a különféle tervdokumentációk, az építési engedélyezési tervek, valamint akár a kivitelezési tervek is.<sup>14</sup> Az SZJSZT gyakorlata szerint már a műszaki rész megoldásokat tartalmazó építészeti vázlatok és látványtervek is részesülhetnek szerzői jogi védelemben. Abban az esetben azonban, ha nem érik el azt a szintet, amely alapján az épület megvalósítható és kivitelezhető lehetne, vagy nem tartalmazzák azokat az építészeti determinációkat, műszaki és esztétikai elemeket, amelyek egyértelműen meghatároznák az építési folyamat legfőbb irányait, nem az építészeti alkotás terveként, hanem grafikai műként élvezhetik az oltalmat.<sup>15</sup> Egy megvalósulási tervdokumentáció sem élvezhet szerzői jogi oltalmat, hiszen funkcióját tekintve az csak a kivitelezés során történő módosítások feltüntetését szolgálja. Ez nem jelent önálló tervező-alkotó tevékenységet, így új szerzői alkotás sem jön létre.<sup>16</sup> Az engedélyezési tervek vonatkozásában érvényesül az ún. ügyirati funkció: amennyiben hatósági eljárás keretében használják fel őket, ügyiratként, de csak az eljáráshoz szükséges többszörözés és átdolgozás aspektusában, elveszíthetik a szerzői jogi védelmet.<sup>17</sup>



*Építészeti tervrajz és makett<sup>18</sup>*

<sup>13</sup> SZJSZT-09/08/2001.

<sup>14</sup> SZJSZT-39/2001 és SZJSZT-11/2003.

<sup>15</sup> SZJSZT-26/2004; SZJSZT 29/2001.

<sup>16</sup> SZJSZT-14/2006.

<sup>17</sup> SZJSZT-15/2010.

<sup>18</sup> Forrás: Stock fotók. Jogdíjmentes képek – Depositphotos. <https://hu.depositphotos.com/stock-photos/tervrajz.html>.

Nem részesülhetnek szerzői jogi oltalomban azok a kiviteli tervek sem, amelyek az engedélyezési tervekhez képest semmiben nem térnek el és nem mutatnak fel individuális jegyeket a tervező-alkotó munka során.<sup>19</sup> Az Étv. is számos tervfajta szabályoz (településszerkezeti és szabályozási tervek), azonban esetükben a szerzői jogi védelem csak akkor valósulhat meg, ha annak Szjt.-ben foglalt törvényi kritériumai fennállnak, tehát művészi értéket kifejező egyéni-eredeti gondolatiságot is tartalmaznak. A településszerkezeti tervek esetében az Étv. által adott fogalomból kiindulva ilyen egyedi jelleget jelenthet az egyes területrészek felhasználási módja, térbeli kialakítása és elrendezése, míg a szabályozási tervek vonatkozásában az újonnan beépítésre vagy átépítésre kerülő területek, illetve a védett övezetekre vonatkozó elképzelések hordozhatnak magukon ilyen individuális jegyeket.<sup>20</sup>

Az építész/tervező nem csupán papíralapon, hanem más formában, például makett alakjában is rögzítheti elképzeléseit. A makett szintén csak abban az esetben részesül szerzői jogi védelemben, ha egyéni-eredeti jelleggel bír. A makett védelme azonban kettős jellegű lehet: amennyiben az építész nem tervben, hanem háromdimenziós alakban ábrázolja a megépítendő épület formáját, akkor eredeti szerzői műként élvezhet oltalmat, amennyiben pedig már egy meglévő másik építészeti művet dolgoz fel egyéni-kreatív stílusban, például gyufaszálakból készült makett (a Parlament vagy a Szegedi Dóm) esetében, akkor a későbbiekben tárgyalandó származékos művek közé sorolható. Azok a makettek pedig, amelyek csupán valamely épület kicsinyített másaként vagy reprodukciójaként jelennek meg, és sem látószögükben, sem pedig anyaghasználatukban nem tartalmaznak egyéni, kreatív gondolatiságot, nem élvezhetnek szerzői jogi védelmet, mert annak törvényi feltétele, az individuális-eredeti jelleg nem áll fenn.<sup>21</sup> Az építési folyamat utolsó fázisaként megvalósuló és kivitelezett épülettől szintén nem tagadható meg a szerzői jogi oltalom, hiszen ez a terv kész épületben történő realizációjának tekinthető az építészeti alkotások sajátos kettős jellege miatt.

## 2.2. Személyhez fűződő jogok az építészetben

Az Szjt. „Személyhez fűződő jogok” címet viselő fejezete a három legalapvetőbb – a szerző és az alkotás közti személyes kapcsolatot leginkább megtestesítő – személyhez fűződő jogot biztosítja az alkotók számára: a mű nyilvánosságra hozatalát, a név feltüntetését és a mű egységének védelmét. Ezt egészíti ki a törvénynek a vizuális művek külön szabályait összefoglaló fejezete, amely további speciális rendelkezéseket állapít meg elsősorban az építészeti alkotások szerzőinek személyhez fűződő jogaira vonatkozóan.

<sup>19</sup> SZJSZT-15/2010.

<sup>20</sup> Bakos, Nótári: i. m. (12).

<sup>21</sup> Ilyen például a Nyugati pályaudvar Vasúttörténeti Parkban kiállított makettje, amely pusztán arányosan és hűen kicsinyített mása az eredeti állomásépületnek anélkül azonban, hogy szerzői jogi megközelítésből újszerű meglátásokkal vagy anyaghasználattal rendelkezne.

A mű nyilvánosságra hozatala jelenti a szerző döntési szabadságát a műve fölött, konkrétan azt, hogy művét a nyilvánosság elé tárja, vagy visszavonja a nyilvánosságra hozatalhoz adott hozzájárulását, illetve megtiltja a már nyilvánosságra hozott műve további felhasználását. A művészi szabadság ily módon történő gyakorlásába ad abszurdum az is beletartozik, hogy az alkotó megsemmisítse a kizárólagos uralma alatt álló kéziratot, vázlatot vagy tervet. A visszavonás vagy a mű további felhasználása megtiltásának a jogával csak korlátozott mértékben és szűk keretek között lehet élni építészeti alkotások esetében, mivel ezek a műtípusok szinte kivétel nélkül munkaviszonyban vagy vállalkozási jogviszonyban készülnek, amelyeknél főszabályként a mű átadásával a vagyoni jogokat a szerző jogutódjaként a munkáltató szerzi meg. A munkáltató Sztj.-ben előírt jogszerzése tehát a személyhez fűződő jogokra nem vonatkozik, ezek a szerzőnél maradnak. Ennek ellenére, a nyilvánosságra hozatali jog a munkaviszonyban alkotó építész szerzőt csak elvileg illeti meg a továbbiakban; e jogát csak a mű munkáltatónak való átadásáig gyakorolhatja. A tényleges nyilvánosságra hozatal – építészeti alkotás esetében a felhasználás megkezdése, tipikusan az építési engedélyezési eljárás megindítása – módjáról, idejéről a munkáltató dönt, hacsak a szerzővel kötött írásbeli szerződése kifejezetten másként nem rendelkezik.

A mű nyilvánosságra hozatalának jogához kapcsolódik a műről való előzetes tájékoztatás adása, amelyet csak a szerző hozzájárulásával lehet gyakorolni. A mű nem lényeges tartalmát érintő tájékoztatáshoz a szerző hozzájárulása nem szükséges. Ha tehát a felhasználó a mű nyilvánosságra hozatala előtt annak nem lényeges tartalmáról tájékoztatást ad, ezzel nem sérti a szerző személyhez fűződő jogát. A tervező–megrendelő/építtető viszonyrendszerben nem tekinthető tipikusnak a megrendelő részéről, hogy a terveket vagy azok egy részét idő előtt nyilvánosságra hozza. Inkább a tervező részéről merülhet fel ennek igénye, szándéka (például egy szakfolyóiratban történő publikáció formájában), aminek főszabály szerint nincs akadálya, kivéve, ha ezt a felek szerződésben korlátozzák vagy kizárják.

A név feltüntetéséhez való jog – vagy más megfogalmazásban a szerzői minőség elismeréséhez való jog – nem más, mint a szerző és a mű legszorosabb kapcsolatának kifejezése, csak természetes személyt illethet meg saját vagy felvett név alapján. Alapvető funkciója a plágium elleni védelem. Ez a jog magában foglalja a név feltüntetését a művön, és a névfeltüntetést a műre vonatkozó közleményben. A szerzőnek ugyanakkor joga van az anonimitáshoz is, vagyis kérheti neve feltüntetésének mellőzését.<sup>22</sup> A névfeltüntetés korlátja, hogy a szerző ezt a jogát a felhasználás jellegétől függően, ahhoz igazodó módon gyakorolhatja. Az Sztj. ezt az általános felhasználói kötelezettséget néhány esetben külön is kiemeli: a szerzőt – a felhasználás jellegétől függően, ahhoz igazodó módon – a mű részletének átvétele, idézése vagy ismertetése esetén is meg kell jelölni; az átdolgozáson vagy feldolgozáson, illetve a fordításon az alapul szolgáló mű szerzőjének nevét is fel kell tüntetni.

<sup>22</sup> Bodó Gergely: A mű integritásának sérelme építészeti aspektusban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 109. évf. 4. sz., 2004, augusztus; <https://www.sztnh.gov.hu/hu/kiadv/ipsz/200408/01-bodo.html>.

Az Sztj. elsősorban az építészeti művek esetében határoz meg külön szabályokat a név feltüntetésére, figyelemmel a tervező (szerző) különleges – például a tervezés idejéhez vagy a név épületen, műszaki létesítményen történő elhelyezésének módjához, helyéhez fűződő – érdekeire.<sup>23</sup> A szerzőknek ugyanis fontos érdekük, hogy nevük és a tervezés ideje a megvalósult alkotáson jól láthatóan feltüntetésre kerüljön, és a méretekből fakadóan ennek rendszerint nincs is technikai akadálya.

Az első ilyen sajátos rendelkezés értelmében a tervezőnek jogában áll meghatározni, hogy az épületen vagy műszaki létesítményen a nevét és a tervezés idejét hol és hogyan tüntessék fel. A névfeltüntetés nem okozhatja a tulajdonos, illetve a használó vagy az üzemeltető jogainak vagy törvényes érdekeinek indokolatlan vagy aránytalan sérelmét. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a tulajdonos csak a feltüntetés helyére és módjára nézve hivatkozhat méltányos érdekeire, a tervező nevét és a tervezés idejét (évét) mindenképpen fel kell tüntetnie, amennyiben azt a tervező igényli. A tervező és a munkáltató által megjelölt további személyek, valamint a munkáltató nevének, valamint a tervezés idejének feltüntetésén túlmenően a tulajdonos (üzemeltető, kezelő) további adatot nem köteles a feliraton szerepeltetni.

Építészeti alkotások, műszaki létesítmények esetén előfordul a terv ismételt megvalósítása az eredetitől eltérő helyen és az eredetitől eltérő másik (adaptáló) tervező közreműködésével. Ilyen esetekben szükségessé válhat a tervek kisebb változtatása, az alkotások új környezetéhez történő igazítása.<sup>24</sup> Amennyiben az ilyen változtatás csekély mértékű, és csak technikailag szükséges módosításokat tartalmaz (azaz nem egyéni-eredeti jellegű és a szerző hírnevére-becsületére sem sérelmes), a módosításhoz nem szükséges az eredeti szerző hozzájárulása. Ilyen esetben a tervet módosító szakember nevének feltüntetésére nem kerül sor, csak az eredeti terv szerzőjének nevét kell megismerhetővé tenni.

A mű egységének védelméhez való jog az integritáshoz, a mű sérthetlenségéhez való jogot jelenti. Az Sztj. 13. §-a szerint a szerző személyhez fűződő jogát sérti művének mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása vagy más olyan megváltoztatása vagy megcsorbítása, amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes. Az integritáshoz való jog lényege, hogy az egyéni, vagyis a szerző személyiségét tükröző és ezért tőle elválaszthatatlan gondolat kifejtés a közönség előtt olyan maradjon, amilyennek azt alkotója eltervezte. A mű egysége megsértésének két törvényi esete között alapvető különbség, hogy amíg az alkotás eltorzítása, csonkítása – e fogalmak jelentéséből adódóan – csak a mű lényegének megváltoztatásával történhet, addig a becsületre, jó hírnévre sérelmes megváltoztatás és hasonló visszaélés a műbe való beavatkozás nélkül is jogsértő lehet (a védelem itt a mű gondolatiságára, szellemiségére is irányul, így akár a mű környezetéből, ismertetéséből eredő „leértékelés” is alapot teremthet ilyen igényre).<sup>25</sup> Annak elbírálása, hogy hol húzódik a határ egy szerzői

<sup>23</sup> Sztj. 67. § (2)–(4) bekezdés.

<sup>24</sup> Különösen így van ez akkor, ha a típusterv nem az épületre, hanem csak egyes szerkezeti megoldásokra, csomópontokra stb. vonatkozik, de egyébként nem köti meg teljesen a tervező kezét.

<sup>25</sup> L. Gyertyánfy: i. m. (8).



műnek az adott kor művészeti, erkölcsi értékrendjének megfelelő vagy műfaji sajátosságok miatt indokolható, a mű egységét tiszteletben tartó értelmezése, illetve jogsértő megváltoztatása között, mindig a konkrét tényállás ismeretében lehetséges.

A szerző egyik legfontosabb és legszemélyesebb érdeke, hogy maga döntsön a mű eredeti állapotának megtartásáról (egységéről) vagy esetleges megváltoztatásáról. Ez műfajtól, művészeti ágtól függetlenül minden műtípusra igaz még akkor is, ha a műfaji sajátosságokból fakadóan eltérő magatartás vezethet a mű egységének a sérelméhez, vagyis műfajonként más és más beavatkozás lehet sérelmes a szerző becsületére vagy hírnevére.<sup>26</sup> Építészeti alkotásoknál a mű egységének megsértését, illetve a műbe történő beavatkozás megakadályozását eleve nehezíti, vagy éppen ellehetetlenítheti egyfelől a művek magántulajdonba kerülése, másfelől a tulajdonos építető külön érdeke az épület későbbi átalakítására, megváltoztatására. A tulajdonos változtatási igényei adott esetben elsőbbséget élveznek még akkor is, ha nem rendelkezik klasszikus értelemben vett szerzői jogi felhasználási jogokkal. Ilyen elsőbbséget keletkeztethet a tulajdonosnak a ráépítés vagy hozzátoldás esete, de a homlokzat pusztán ízlésváltozás miatti megváltoztatása már nem élvez elsőbbséget. Ebből következően az integritáshoz fűződő jog esetleges megsértését mindig össze kell mérni a megsemmisített (megsemmisítésre szánt) eredeti műpéldány tulajdonosának a szerzői joggal azonos súlyú alkotmányos védelemben részesülő dologi tulajdonjogával, pontosabban az annak részét képező rendelkezési jog tulajdonjoggal való felhagyásában álló részjogosítványával. Ha a tulajdonos megsemmisítéshez fűződő érdeke jogszerű, és súlyosabban mérlegelhető, mint a szerző integritáshoz fűződő joga, a szerzői jogérvényesítés nem vezethet sikerre. Ha azonban a tulajdonos nem rendeltetésszerűen gyakorolja a megsemmisítéshez fűződő (a tulajdonjoggal való felhagyásra) vonatkozó jogát, azaz visszaél a tulajdonjogával, a szerzői igényérvényesítésnek van tere.<sup>27</sup>

Az építmény tulajdonosát megilleti az a jog, hogy a tulajdonában álló épületet átépítse, ennek során külső megjelenését, építészeti kialakítását, rendeltetését módosítsa vagy azt elbontsa. A tulajdonos használati jogának rendeltetésszerű gyakorlásához kapcsolódó átépítés nem eredményezheti a tervező szerzői jogainak sérelmét. A tervező szerzői joga szempontjából a felhasználó hasznosítási jogosultságait érdekösszeméréssel kell mérlegelni.<sup>28</sup>

Az integritásjog első esetkörénél, a mű eltorzítása, megcsonkítása megítélésénél a bírói gyakorlat csak a mű lényeges vonásait érintő beavatkozást tekinti jogsértésnek. Ebből az következne, hogy apró, kizárólag formai változtatások nem minősülnek jogsértésnek. Vizuális alkotásoknál az Szjt. csak az építészeti művekre vonatkozóan állapít meg külön szabályt, miközben a képzőművészetben is gyakran találkozhatunk olyan esetekkel, amikor azt kell

<sup>26</sup> Irodalom, zene terén: rövidítés, kihagyás, hozzáadás, önkényesen kiragadott, szó szerinti idézés. Színpadi műveknél: a művészi önkifejezés szabadsága. Képzőművészeti alkotásoknál: átfestés, színek, formátum, nagyság változtatása. Filmnél: fekete-fehér film színessé alakítása.

<sup>27</sup> SZJSZT-38/07/1.

<sup>28</sup> BDT2010. 2329.

megítélni, hogy a műbe történő illetéktelen beavatkozás (például egy festmény megváltoztatása átfestéssel) csupán a szerző személyhez fűződő jogát sérti, vagy vagyoni jogait (leginkább az átdolgozás jogát) is érinti.

Az építészeti művekre vonatkozó külön szabály értelmében a mű jogosulatlan megváltoztatásának minősül az építészeti alkotás vagy a műszaki létesítmény tervének a szerző hozzájárulása nélkül történő olyan megváltoztatása, amely a külső megjelenést vagy a rendeltetés-szerű használatot befolyásolja. A rendeltetés-szerű használat befolyásolásának fogalmát az Szt. nem tartalmazza; minden bizonnyal az épület rendeltetésének komoly megváltoztatása esetén merülhet ez fel, például egy templom épületének raktárként való átalakításánál.<sup>29</sup> Az iránymutató szakértői vélemények szerint a két törvényi rendelkezést [13. § és 67. § (1) bekezdése] a konkrét esetek elbírálásánál együtt kell értelmezni: az építészeti művek tekintetében a mű integritásához fűződő jog abban az esetben sérül, amennyiben az alkotás megváltoztatásának eredményeképpen a külső megjelenés a lényegét érintő mértékig eltorzul, megcsönkul, illetve a külső megjelenés vagy a rendeltetés-szerű használat oly módon változik meg, hogy az a szerzői becsületet, a szerző jó hírnevét sérti.<sup>30</sup>

Az ingatlantulajdonos tulajdonjogának és az építész szerzői jogának konfliktusában a jogalkalmazó a személyes és társadalmi érdekek összemérésével alakítja ki álláspontját, hozza meg döntését. A kétféle, esetenként eltérő érdekek kapcsolatban érdemes szó szerint idézni az SZJSZT egyik szakvéleményéből: „A szerzői jogosultnak nincs érvényes szerzői jogi jogcíme arra, hogy követelje, maga is részt vehessen a[z átépítési] tervezésben. Mindazonáltal igen gyakorlatias, az eredményes felújítást elősegítő, a meglévő tervek ismeretét az áttervezésbe való ésszerű beépítést lehetővé tevő, s minden esetleges – akár alaptalan – jogvitát eleve kizáró megoldást jelent, ha az áttervezésben megfelelő módon részt vehetnek a korábbi tervek készítői.”<sup>31</sup>

### 2.3. Vagyoni jogok az építészetben

Főszabály a vagyoni jogok egészben történő elidegeníthetlensége, ám ez alól a törvény számos, taxatív meghatározott kivételt enged a szerzői művek forgalmához fűződő praktikus társadalmi érdeket szem előtt tartva.<sup>32</sup> A kivételek egyik típusa az, amikor a vagyoni jogok átruházását meghatározott esetekben lehetővé teszi az Szt. (például az adatbázis, a szoftver, a reklámozás céljára megrendelt mű esetében), de erre vonatkozóan semmilyen vélelmet nem állít fel. Vannak viszont olyan esetek, amikor a szerző és a felhasználó közötti jogviszonytól függően a törvény vélelmezi a vagyoni jogok egészének a felhasználóra történő átruházását, és az ettől való eltérést az eltérésre utaló kifejezett (szinte mindig írásbeli) megállapodáshoz köti. Ez a helyzet például a munkaviszonyban vagy más hasonló jogvi-

<sup>29</sup> L. Gyertyánfy: i. m. (8).

<sup>30</sup> L. az SZJSZT 35/2002, SZJSZT-26/2004 és SZJSZT-1/2006 számú szakvéleményt.

<sup>31</sup> SZJSZT-19/2012.

<sup>32</sup> Szt. 9. §-a.

szonyban létrehozott műveknél, valamint a megfilmesítési szerződésnél. Amennyiben a vagyoni jogok átruházása az erre vonatkozó szerződésben megtörténik, a szerzőt megillető felhasználási jogok és a felhasználás engedélyezésének joga – a szerződésben foglalt esetleges korlátozásokra figyelemmel – a felhasználóra szállnak át, és az Sztj. 16. § (1) bekezdésében foglalt jogokkal már nem a szerző, hanem a felhasználó rendelkezik.

Az építészeti alkotások esetében az egyéb vizuális művekhez képest is sajátos szerzői jogi helyzet keletkezik: amennyiben az építészeti alkotás tervezője egy építésziroda munkavállalója, akkor a szerzői vagyoni jogokat a felek között megkötött munkaszerződéssel általában az iroda szerzi meg és gyakorolja a továbbiakban.<sup>33</sup> Az elkészült tervek hasznosulása az építész-tervező vagy építésziroda és az épület leendő tulajdonosa vagy kivitelezője között létrejött vállalkozási szerződés alapján valósul meg, és e szerződéssel válik a megrendelő az épület tulajdonosává. Lényeges különbség tehát, hogy az épület tulajdonosa nem szerzői jogokat szerez, hanem az építés folyamán megvalósult épület tulajdonjogát szerzi meg, vagyis ebben az esetben a „műpéldány” elkészülte nem eredményezi a szerzői vagyoni jogok átszállását, az épület „megszerzése” és használata kívül esik a szerzői jogi felhasználás lényegén.

Belátható, hogy az építészetben ritkán fordul elő az alkotás pusztán örömeért dolgozó tervező; itt szinte mindig valamilyen jogviszony, szerződéses láncolat keretében kerül sor a tervdokumentáció elkészítésére és ennek alapján az épület megvalósítására.

A személyhez fűződő jogokkal megegyezően a szerzőt a mű keletkezésétől fogva megillető vagyoni jogok jelentik a szerző kizárólagos jogát műve anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére.<sup>34</sup> Az Sztj. a mű egészére vagy valamely azonosítható részére tekintirányadónak ezt a szabályt, miközben vizuális műalkotások és főként építészeti művek esetében nem kifejezetten értelmezhető és kezelhető a műrészlet. Az építészetben a tervdokumentáció alapján megvalósított épület egészének tulajdonátruházása történik meg, amiből az is következik, hogy a törvényben részletezett engedélyezési jogok közül az anyagi formát öltő terjesztés joga<sup>35</sup> a leginkább meghatározó vagy kizárólag előforduló. A többszörözés engedélyezése<sup>36</sup> az építészeti alkotások létrehozásának első fázisában bír jelentőséggel: az épület megvalósítása szerzői jogi szempontból fogalmilag a tervdokumentáció többszörözésének minősül, az épület lényegében a terv „háromdimenziós másolata”.<sup>37</sup> Építészeti alkotások esetében

<sup>33</sup> A rendszerváltozás előtt a tervezőirodák kivétel nélkül állami vállalatok voltak, amelyek munkaviszonyban alkalmazták az építész-tervezőket. E vállalatok egy részének jogutód nélküli megszűnése, más részüik magánvállalkozássá alakulása vált a későbbiekben számtalan jogvita forrásává az eredeti terek újrahajósítása vagy az e tervek alapján megvalósított épületek átépítése, megváltoztatása során.

<sup>34</sup> Sztj. 16. § (1) bekezdése.

<sup>35</sup> Sztj. 23. § (1) bekezdés: „A szerző kizárólagos joga, hogy a művét terjessze, és hogy erre másnak engedélyt adjon. Terjesztésnek minősül a mű eredeti példányának vagy többszörözött példányainak a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tétele forgalomba hozattal vagy forgalomba hozatalra való felkínálással.”

<sup>36</sup> Sztj. 18. §.

<sup>37</sup> *Barta Judit*: Építészeti alkotások szerzői jogi védelme és a gazdasági reklámozás némely összefüggései megtörtént esetek kapcsán. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 6. (116.) évf. 6. sz., 2011. december.

többszörözés a tervben rögzített alkotás kivitelezése és utánépítése. A gyakorlatban a terv többszörözésének minősül az egyes jellemző elemek megépítése is.<sup>38</sup>

A szerzői vagyoni jogok intézményének egyik legfontosabb fundamentuma az alkotónak járó díjazás biztosítása még abban az esetben is, ha a mű felhasználása a felhasználó számára semmilyen közvetlen vagy közvetett vagyoni előnnyel nem jár. A szerző természetesen jogosult ingyenesen is engedélyezni a felhasználást, és le is mondhat a jogdíjáról. Az Sztj. főszabályként mondja ki, hogy a díjazásnak – a felek eltérő megállapodása hiányában – a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel arányban kell állnia (arányos díjazás elve). Más esetekben a szerzőt a mű felhasználásáért megfelelő díjazás illeti meg anélkül, hogy a felhasználás engedélyezésére kizárólagos joga volna (megfelelő díjazás elve).<sup>39</sup>

Építészeti alkotások esetében sajátosan értelmezendők és érvényesítendőek ezek a garanciális szabályok. Az építészeti alkotások mint funkcionális művek tervező szerzői egyfelől a tipikusnak tekinthető foglalkoztatói jogviszonyból adódóan, másfelől az elkészült épület tulajdonosának a tulajdonjoghoz fűződő erős dologi vagyoni jogi pozíciójából fakadóan távol kerülnek szellemi terméktől, és többnyire nem képesek kontroll alatt tartani – hát még engedélyezni – műveik további felhasználását, hasznosítását. A számukra rendelkezésre álló eszközök az előző pontban részletezett személyhez fűződő jogok gyakorlása és meghatározott esetekben az átdolgozási joghoz kapcsolódó igények érvényesítése. Mindebből az is következik, hogy az építészeti alkotás hasznosításakor az arányos és a megfelelő díjazás elve is megbicsaklik: a megrendelő oldalán általában nem jelentkezik a mű hasznosításából származó olyan bevétel, amihez a tervező díjazását arányítani, mérni lehetne. Ettől függetlenül, az építészeti alkotások tervezési díjának zsinórmértéke igazodik az épület bekerülési értékéhez (nem pedig a mindenkori piaci értékéhez). E tekintetben is és általában a tervezési és felhasználási szerződések tartalmi elemei tekintetében irányadó lehet a Magyar Építész Kamara (MÉK) honlapján közzétett mintaszerződés-csomag.<sup>40</sup>

Nagyon eltérő a gyakorlat a tervezési szerződések szerzői jogi rendelkezéseinek tartalmában. A MEK által preferált tervezőcentrikus mintaszerződésben az elkészített terv és az ehhez kapcsolódó munkarészek a tervező tulajdonában maradnak, és a megrendelőt az elkészített építészeti-műszaki dokumentáció vonatkozásában csak egyszeri felhasználási jog illeti meg: az építészeti tervet kizárólag az építésügyi hatósági eljárás kérelméhez, míg a kiviteli tervet az épület kivitelezésére jogosult felhasználni. A felhasználás feltétele, hogy a megrendelő a tervezőnek a szerződésben meghatározott tervezési és felhasználási díjat szerződésszerűen teljesítse. Ebben a konstrukcióban a tervdokumentáció vagy annak részei ismételt felhasználásához, másnak történő átadásához, illetve átengedéséhez a tervező külön írásbeli engedélye vagy a szerződő felek írásbeli megállapodása szükséges. Ennek megszegése esetén a megrendelő kártérítési felelősséggel tartozik a tervező felé.

<sup>38</sup> SZJSZT-26/2004.

<sup>39</sup> Sztj. 16. § (4)–(5) bekezdés.

<sup>40</sup> <http://mek.hu/index.php?link=mintaszerzodesek>.

A fentiekől eltérően a megrendelőcentrikus konstrukció lényege az, hogy a tervezési szerződés alapján elkészített valamennyi szellemi alkotás vonatkozásában a megrendelő az átadott szellemi alkotás elfogadására vonatkozó írásbeli jognyilatkozat megrendelő általi kibocsátásával, külön jogcselekmény nélkül gyakorlatilag korlátlan felhasználási engedélyt kap: az átadott szellemi alkotások vonatkozásában kizárólagos felhasználási jogot szerez, időbeli megkötések nélkül. A felhasználási jog területileg is lehet korlátlan, de általában csak egy konkrét fejlesztési területre vonatkozik. A felek megállapodhatnak abban is, hogy a megrendelő a felhasználási engedélyt a szavatossági időn belül harmadik személyek számára átruházhatja, továbbá hogy a megrendelő jogutódjára átszáll a tervező hozzájárulása nélkül, és ebben az esetben a tervező jutalékra vagy egyéb jogcímen kifizetésre sem tarthat igényt. Kivételt képez mindezek alól a szellemi alkotás átdolgozása, amelyet általában minden esetben a tervező külön engedélyéhez kötnek a felek. Ezt leszámítva, a felhasználási engedély kiterjed a többszörözésre, a használatra,<sup>41</sup> a nyilvánosságra hozatalra, sőt, a kiállításra is.

A bemutatott engedélyezési jogoknak a gyakorlása és érvényesítése kizárólag egyéni joggyakorlás útján történik, vagyis az építészet területén nem találkozunk sem kötelező (törvény által előírt), sem önkéntes közös jogkezeléssel. A HUNGART Vizuális Művészek Közös Jogkezelő Társasága Egyesület csak a képző-, ipar-, ipari tervező- és fotóművészeti alkotások tekintetében engedélyez egyes felhasználásokat és állapítja meg a felhasználási díjakat, építészeti alkotások esetében nem. Ez azt is jelenti, hogy ezek másodlagos (például reprodukciós) felhasználására kizárólag a szerző vagy a szerzői vagyoni jogok jogosultja adhat engedélyt. A közös jogkezelés hiányára az építészet körében magyarázatul szolgálhat egyfelől a szabad felhasználási esetkörök számossága, másfelől a másodlagos felhasználások (például reprodukciós célú többszörözés, terjesztés) ritkább előfordulása. Ennek ellenére elgondolkodtató és kevésbé érthető, hogy a magánmásolási és a reprográfiai díjból miért nem részesülnek az építészeti alkotások szerzői, miközben ezeket a műveket – ha nem is olyan mértékben mint például az irodalmi műveket, zeneműveket vagy filmalkotásokat – többszörözik és felhasználják reklámművekben vagy különböző print és online kiadványokban.<sup>42</sup>

<sup>41</sup> Használat alatt az építmény (a teljes felszínrendezési beruházás, annak minden eleme) kivitelezését és utánépítését kell érteni.

<sup>42</sup> Az építészek kiszolgáltatottságát jól példázza a BH2005.143. jogeset is, amelyben egy családi ház különleges kiképzésű tetőszerkezetének képeit használta fel engedély nélkül a tető fedésére használt cserepeket gyártó cég a termékeit népszerűsítő nyomtatott kiadványokban és az interneten. Az ügy külön érdekessége az volt, hogy nem az építésztervező, hanem az érintett lakóház tulajdonosa lépett fel a lakóházzal engedély nélkül készült fényképek reklámcélú felhasználása miatt. A Legfelsőbb Bíróság ítélete szerint a tulajdonost illeti az a jog, hogy a dolog birtokát, használatát vagy hasznai szedésének jogát másnak átengedje. A házról készült fénykép reklámcélokat szolgáló, gazdasági tevékenység körében való hasznosítása közvetlenül a felperes tulajdonosi részjogosítványait érintette: a dolog hasznosítását, hasznainak szedését jelentette, amire a Ptk. alapján a tulajdonos jogosult. Az alperesnek az a magatartása hogy a házról készült fényképfelvételt gazdasági reklámtevékenysége során a tulajdonos engedélye nélkül hasznosította, sértette a dolog használatával, illetve a dologból folyó hasznok szedésével kapcsolatos tulajdonosi jogokat.

Az építészeti alkotásokhoz fűződő vagyoni jogok legfontosabb típusa az átdolgozás engedélyezésének joga,<sup>43</sup> amely szorosan kapcsolódik a mű integritásához fűződő joghoz. Az átdolgozás ugyanis a mű módosításának, megváltoztatásának az a szélső esete, amikor a változtató, kiegészítő vonások önmagukban is olyannyira lényegiek, hogy megfelelnek az egyéni és eredeti mű követelményének. Az így létrejött mű együtt tartalmazza az eredeti alkotó személyiségi jegyeit mutató gondolati formákat és az előbb említett újakat. Az ilyen átdolgozás jogszerűsége nyilvánvalóan pusztán a személyhez fűződő jog alapján is a szerző engedélyétől függ.<sup>44</sup> Az épületek tulajdonosainak változtatási igényei, a későbbi beavatkozások mind-mind magukban hordozzák a jogosulatlan megváltoztatás lehetőségét. Ilyennek minősülnek azok az esetek, amelyek a szerző hozzájárulása nélkül a külső megjelenést, a rendeltetésszerű használatot és az üzemeltetést befolyásolják, vagyis amikor a terv egyáltalán megváltoztatható. A tervek átdolgozásával kapcsolatban az SZJSZT kifejti, hogy a tervek átdolgozásához (az átépítési terv elkészítéséhez) az Szjt. 4. § (2) bekezdése értelmében<sup>45</sup> az eredeti szerző (tervező) engedélye szükséges.<sup>46</sup>

Az építészeti alkotásokat érintő jogátruházási-felhasználási szerződések elengedhetetlen tartozéka az átdolgozás jogának átengedése vagy visszatartása. Az SZJSZT építészeti művekkel kapcsolatos, az átdolgozási jog meglétével foglalkozó, nem jogátruházást, csak felhasználási engedélyt adó szerződésekkel összefüggő állásfoglalásai<sup>47</sup> és az ezekre épülő bírói gyakorlat<sup>48</sup> alapján arra a következtetésre lehet jutni, hogy a funkcionális művekre, így az építészeti alkotásokra vonatkozó nem korlátozott vagyoni jogátruházási szerződés hatálya kiterjed az átdolgozás jogára is.

### 3. Belsőépítészet

Általánosan elfogadott definíció nem létezik, amely meghatározná, hogy mi a belsőépítészet, illetve ki a belsőépítész. Összefoglalóan úgy fogalmazhatjuk meg, hogy a belsőépítészet egy épület belső tereinek, helyiségeinek a megbízó igényei szerinti megtervezése, kialakítása, átszabása. Ebbe beletartozhat a konyhabútorok megtervezésétől kezdve a lépcsőkön át a mennyezet- és falburkolatok kialakításáig szinte minden enteriőrfeladat. Ez a meghatározás tökéletesen mutatja a belsőépítészet és az építészet közötti különbségeket, miközben a belsőépítészet és a lakberendezés között már nagyon nehéz meghúzni a határvonalat. Optimális esetben a lakberendező funkcionálisan jól működő tereket rendez be, alakít szebbé, hangulatosabbá. Segít egységesíteni az épület stílusát, összhangot teremt a színek, anyagok,

<sup>43</sup> Szjt. 29. §-a.

<sup>44</sup> L. Gyertyánfy: i. m. (8).

<sup>45</sup> Szerzői jogi védelem alatt áll – az eredeti mű szerzőjét megillető jogok sérelme nélkül – más szerző művének átdolgozása, feldolgozása vagy fordítása is, ha annak egyéni, eredeti jellege van.

<sup>46</sup> SZJSZT-38/2001.

<sup>47</sup> SZJSZT-2/2001.; SZJSZT-35/02.

<sup>48</sup> Pl. EBH2005. 1201.

formák közt. Megtervezi a lakás berendezését, álmennyezetét, világítását, bútorait, textilhasználatát, burkolatait.<sup>49</sup>

A belsőépítészet tehát önálló, az építészetet feltételező, de attól függetlenül létező alkotómunka. Mint ahogy az építésznek az építési alkotást körülölelő terek, a környezet, az épület leendő funkciója, a korszellem adta elvárások, a technológiai és a statikai lehetőségek az irányadóak, a belsőépítésznek az épület belső terei, a stílus, a funkció, a dekorációs igény, az individuális testreszabás a mindenkor meghatározó szempont. Ideális esetben egy új épület megvalósítása során az építész és a belsőépítész együttműködik egymással a funkcionális terek megtervezésében, a beépítésre kerülő anyagok kiválasztásában stb. Tény azonban az is, hogy a békés koegzisztencia többször borul az építész hibájából. Az építészek gyakrabban kötelezik el magukat a külső látvány, mint a belső használhatóság iránt. A külső megjelenés érdekében a belső terek kárára kötött kompromisszumokat aztán a belsőépítésznek kell korrigálnia. Ez sokszor a belsőépítésznél is kompromisszumhoz vezet, amellyel immár neki, és nem az építésznek kell elszámolnia. A másik gyakori jelenség, hogy az építész sokszor belsőépítési babérokra pályázva „túlépíti” az épületet. A túlépítés karaktere viszont, az építész sajátosságos világnézetéből eredően, mindenkor arhitektónikus marad. Ez azt jelenti, hogy az építész eszköztárában fellelhető eszközök, külső homlokzati elemek, ornamentikák töltik meg a belső tereket is, a hardver a szoftver rovására túl sok hangsúlyt kap.<sup>50</sup>

Az előző pontban már említettük, hogy a szakma egyes gyakorlóinak véleménye szerint a belsőépítészet, mint önálló szakág, kiszorult az épített környezet belső tereinek alakításából, annak műszaki tervezéséből. Ennek egyik oka anyagi természetű: a generáltervező megtakaríthatja a belsőépítész altervezőjének fizetendő tervezési díjat. Belsőépítész bevonása a tervezésbe ugyanis nem kötelező. A belsőépítész-tervdokumentációknak, -munkarészeknek – eltérően a többi szakágtól – nincsenek előírt tartalmi, formai és műszaki követelményei, nem engedély- és szakmaibírálat-kötelesek, a tervek esztétikai és műszaki megfelelősége hivatkozási alap híján számonkérhetetlen. Egyedül a közbeszerzési törvény hatálya alá eső tender tervdokumentációin és munkarészein belüli, hagyományosan belsőépítészeti munkák tételeinek (terv és szöveges munkarész) a követelményeiről rendelkezik jogszabály, de nem belsőépítészetként nevesítve.<sup>51</sup>

Az egyetemes építészet hármasságán (építészet, belsőépítészet, tárgytervezés) belül a speciális feladatkörükből következően önálló, egymást csak részben átfedő szakterületek (gyakorlatban: szakágak) egymástól elkülöníthető saját tudástárral és szakmai ismeretanyaggal rendelkeznek. Ez a megállapítás a szakmagyakorlás során revelálódik, és igaz bármely, építészethez köthető tevékenység, tervezési folyamat esetében. A művészeti egye-

<sup>49</sup> *Andrási Zsuzsa*: Fogalmak. Lakberendezés. L.: <http://www.andrasizsuzsa.hu/index.php/45-andrasi/fogalmak>.

<sup>50</sup> *Obersovszky Gyula*: Belsőépítészet, mi is az? L.: <https://blogger42.com/belsoepiteszet-mi-is-az/>.

<sup>51</sup> Lásd a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről szóló 439/2013. (XI. 20.) Korm. rendelet 7. § (1) bekezdésének f) pontjában.

temeken végző 20-30 pályakezdő tervezőművész eleve hátrányban van a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen évente végző 350 főnyi, szakirányú képzettséggel rendelkező építészmérnökkel szemben, miközben a belsőépítészet területén ugyan „hiánycikk” a képzett belsőépítész, de az utánpótlást hosszú ideje nem biztosítja szakirányú képzés.

E két, egymással sokszor konkuráló szakterület elhatárolásához értékes adalékul szolgál a Pécsi Tudományegyetem belsőépítész tervezőművész mesterképzés szakának képzési célja és szakmai kompetenciái. Eszerint a belsőépítész tervezőművészek képesek lesznek az építészeti környezetalakítás során társtervezőként együttműködésre, építész és más tervezőkkel az adott tér, illetve terek esztétikai, funkcionális és pszichológiai vonatkozásaival összefüggő kérdésekre a válaszokat megadni, továbbá az építészeti tér, illetve terek megformálása során képesek abban a múlt örökségeként ránk maradt egyedi elemek és berendezések koncepcionális egységének megőrzésére. Rendelkeznek az ehhez szükséges műszaki alapműveltséggel, művészeti alkotóképességgel. Nemcsak az egyes szakágak szempontjainak koordinálásához szükséges ismereteknek vannak birtokában, hanem jártasak az egyes anyagok tulajdonságaiban és a felhasználásukhoz elengedhetetlen műszaki és megmunkálási ismeretekben is.<sup>52</sup> Ebből is látszik, hogy a belsőépítésznek milyen szerteágazó képességekkel, ismeretekkel és felkészültséggel kell rendelkeznie, beleértve a művészeti vonatkozásokat is; nem véletlenül használják a belsőépítésre szinonimaként a környezettervező művész fogalmat. Mindazonáltal e szakma, szakterület bizonyos fokú alárendeltségét tükrözi, hogy önálló művészeti ágként, diszciplínaként nem lett elismerve és elfogadva: az egyetemi (mester-)képzésekben is az építészeti szakok közé került besorolásra, továbbá külön szakmai szervezet híján a Magyar Építész Kamarán belül működő Belsőépítész Tagozatként nyert elismerést, a tájépítészeket tömörítő Táj- és Kertépítészeti Tagozathoz hasonlóan.<sup>53</sup>

A fentiek szolgálhatnak magyarázatul arra, hogy a belsőépítészet nem rendelkezik külön jogi szabályrendszerrel; a szakmagyakorlás és képzés feltételeinek meghatározásán kívül lényegében nincs elkülönült szerzői jogi joganyaga sem. A belsőépítészzel kapcsolatban eleve vitatott kérdés, hogy az építészet, az iparművészet vagy az ipari tervezőművészet körébe tartozik-e, mivel mindhárom terrénum számára egyaránt feladatként jelentkezik.<sup>54</sup>

Az SZJSZT már a régi Szjt. hatálya alatt állást foglalt abban, hogy belsőépítészeti alkotás lehet egy irodahelyiség, tárgyaló beépítésének vázlatlatterve és a megvalósított beépítés, mert az adott esetben egyéni, művészi színvonalú eredmény jött létre.<sup>55</sup> Abban a kérdésben, hogy egy sárgaréz öntvényekből és csövekből álló lépcsőkorlát mint iparművészeti alkotás véde-

<sup>52</sup> [https://www.felvi.hu/felveteli/szakok\\_kepzések/szakleirasok/!Szakleirasok/index.php/szak/20675/szakleiras](https://www.felvi.hu/felveteli/szakok_kepzések/szakleirasok/!Szakleirasok/index.php/szak/20675/szakleiras).

<sup>53</sup> A két szakterület közötti különbséget jól érzékelteti továbbá a tervezési díjak eltérő árképzése. Amíg az építész tervezők díja szinte mindig az épület bekerülési költségéhez igazodik és a kamara ajánlott díj-szabására épül, addig a belsőépítészek (és a lakberendezők) általában négyzetméter alapon kalkulálják a tervezési díjat. Egy komplett tervezési csomag általában 8000 és 15 000 Ft/m<sup>2</sup> között változhat.

<sup>54</sup> Bodó: i. m. (22).

<sup>55</sup> SZJSZT-14/1991.



lemben részesül-e, a testület eljáró tanácsa megállapította: az iparművész munkáját a kivetelezés színvonala emeli művészetté. Az adott esetben egyedi hajlítás, az építészeti kivetelezés hiányosságait is korrigálni képes eredeti megoldásokat kellett alkalmazni.<sup>56</sup> Ennek nyomán az ügyben eljáró bíróság jogerős ítéletében megállapította: „*Hogy egy mű szerzői jogvédelem alá esik-e vagy sem, azt kizárólag az alkotás jellege, és nem a megrendelő és a szerző megállapodása dönti el.*”<sup>57</sup>

A belsőépítészeti tervek is állhatnak szerzői jogi védelem alatt, bár a belsőépítészet területének jogi megítélése a mai napig vitatott; felmerülhet annak az építészet, az iparművészet vagy akár az ipari tervezőművészet körébe tartozása egyaránt.<sup>58</sup> Belsőépítészeti alkotásról egy épület belső terének egyéni-eredeti kialakításakor beszélhetünk; az építészet szerzői jogi szabályai vonatkozhatnak rá, ha a munka téralakító jellegű. Az ipari tervezőművészet szabályainak párhuzamos (vagy kizárólagos) alkalmazásának sincs akadálya valamely berendezési tárgy külső megjelenésének egyéni-eredeti megoldásai tekintetében.<sup>59</sup>

A fentiek alapján kijelenthető, hogy az építészeti tervek mellett a tervek alapján megvalósult épület(együttes) külső és belső megjelenése is szerzői jogi védelem alatt áll. Az Sztj. 67. § (1) bekezdésének szó szerinti megfogalmazása (amely szerint csak a külső megjelenést és a rendeltetésszerű használatot befolyásoló, engedély nélküli beavatkozás minősül jogsértőnek) akár azt is sugallhatja, hogy az épületegyüttes belsőépítészeti tervei automatikusan áttervezhetők, áttervezethetők, ezáltal kívül esnek a szerző személyhez fűződő jogának körén. Ez a jogértelmezés azért nem fogadható el, mert a szerző személyiségéből fakadó egyéni, eredeti vonások megnyilvánulhatnak akár az épület, létesítmény külsejében, akár belső képében, illetve az ezekre vonatkozó tervekben is.<sup>60</sup>

Az Sztj. vizuális művekre vonatkozó fejezetében az ipari tervezőművészeti és belsőépítészeti alkotások szerzőinek névfeltüntetési jogára találunk a felhasználó jogait eltérően szabályozó, lehetőségeit szélesítő rendelkezéseket e művészeti ágak specialitásaira tekintettel.<sup>61</sup> Mivel mind az ipari tervezőművészet, mind a belsőépítészet alkotásai tekintetében elsődleges szempont a célszerűség, használhatóság az esztétikai követelményeken túlmenően, így méltányolható a szerző jogainak korlátozását jelentő névfeltüntetési jog eltérő szabályozása. A terv alapján létrehozott ipari terméken általában nem tüntetik fel a szerző nevét, tekintettel arra, hogy e tárgyak esetében elsődleges a használati cél, így a névfeltüntetésre sok esetben nincs is lehetőség. A szokás azonban önmagában nem ad felmentést a névfeltüntetés általános törvényi kötelezettsége alól, csak abban az esetben, ha jogszabály vagy szerződés

<sup>56</sup> SZJSZT-10/1992.

<sup>57</sup> Veszprém Megyei Bíróság P.20.145/1992.

<sup>58</sup> SZJSZT-15/2011.

<sup>59</sup> L. Gyergyánfy: i. m. (8).

<sup>60</sup> A belsőépítészeti tervek bonyolultak, a külsőnél sokkal több funkcionális elemet vesznek figyelembe amellet, hogy alapvetően az esztétikum, a kuriozitás a céljuk. Az építészetben szerzői mű a tér minden egyéni, eredeti alakítása.

<sup>61</sup> Sztj. 71. §-a.

eltérően rendelkezik. Ezt a hátrányt kiküszöbölendő, a felhasználási szerződésekben célszerű úgy rendelkezni, hogy a tárgyon nem kerül feltüntetésre a tervező neve, de a tárgy ismertetésénél és esetleges kiállításán igen, hiszen ez utóbbi esetekben már az alkotó érdeke a névfeltüntetés, a felhasználónak pedig nem okoz nehézséget, sőt, egy ismert tervező esetében a tárgyak kereskedelmi hasznosítását is elősegítheti.<sup>62</sup>

A másik kivételi szabály a felhasználót (megrendelőt) jogosítja fel a kizárólagos felhasználásra és változtatásra azzal, hogy a változtatás előtt ki kell kérni a tervezőművész véleményét. A tervezőművészet körében ugyanis életszerű, hogy a felhasználó kizárólagos felhasználási jogot kíván szerezni, hiszen a versenyhelyzetét sértené, ha a piacon azonos termék jelenne meg. A változtatás jogára általában a gyártási technológia miatt van szüksége a felhasználónak, esztétikai okok miatt erre ritkábban kerül sor. A szerző megkérdése azért indokolt, hogy a mű alapvető megváltoztatására ne kerüljön sor, de egyet nem értése nem akadályozza meg a változtatást. Vita esetén végső soron a bíróság dönt. A felhasználás időtartamát a feleknek a szerződésben kell meghatározniuk, a műfajra tekintettel ez sok esetben időhatár nélküli, így például egy megépített belsőépítészeti mű tekintetében.<sup>63</sup>

#### 4. Kert- és tájépítészet

Amíg a belsőépítészet egy épület belső tereinek, helyiségeinek megtervezését és kialakítását foglalja magában, addig a kertépítészet rendeltetése az épület(ek) környezetében lévő terület megtervezése annak érdekében, hogy az jól funkcionál és esztétikus tér legyen.<sup>64</sup> A kerttervezés során létrejön egy művészi igénnyel és részleteiben aprólékosan kidolgozott létesítmény terve, ahol a növények mint élő és meghatározó építőanyagok, valamint a művi vagy épített elemek együttesen nyújtanak harmonikus élményt vagy keretet az adott helyen zajló tevékenységeknek. Idővel a kerttervezés önálló szakmává vált, speciálisan kertépítész vagy tájépítész szaktudást követelve meg. Egy mai kertépítész érti az építészetet, mérnöki képességekkel bír, és kertészeti, botanikai ismeretekkel rendelkezik. A kertépítész a munkájában az építész partnereként tevékenykedik, ám az alkotás élő jellegéből következik egyedi, művészi vonása: a kert évek, évtizedek elteltével érik be.<sup>65</sup> A kerttervezés kiindulási rajzi alapja a meglévő állapotot tükröző helyszínrajz, felvételi alaprajz, geodéziai felmérés, amely tervezési alaptérképként szolgál a kertépítész munkájához. Talán az sem véletlen, hogy Japánban a kertépítészetet a tájképfestészettel mutat rokonságot.

A tájépítészet a kertépítészettel rokon fogalom és tevékenység. A tájépítészet körébe a tágabb környezet, a nagyobb léptékű szabad terek tervezése tartozik, a hozzá kapcsolódó

<sup>62</sup> L. Gyergyánfy: i. m. (8).

<sup>63</sup> L. Gyergyánfy: i. m. (8).

<sup>64</sup> A kerttervezés tevékenységét az angol a „garden design” kifejezéssel adja vissza, amikor a tervezési területre nem csupán a növénytelepítés kérdéseit megválaszoló kertterv készül a kertépítész kezei alatt.

<sup>65</sup> <https://www.kerttervezes-tajepitesz.hu/kerttervezes-kertepiteszet/>.

olyan összetett feladatokkal mint a birtokrendezés, környezetrendezés, tájrendezés, tájvízsgálat.<sup>66</sup> A tájépítés a természetes és a művi alkotóelemek összehangolásán dolgozik, miközben előnyt kovácsol a táji adottságokból. A szó tágabb értelmében az ember alighanem hamarabb végzett tájépítész-tevékenységet, mint gondolnánk.<sup>67</sup> A tájépítész sokszor igen bonyolult és soktényezős feladatot végez a tervezési és fejlesztési tevékenységek során, sokoldalú megközelítés szükséges, hogy a táj egyes térségeiben a potenciális adottságok sokirányúan, optimálisan hasznosuljanak. A sajátos szemléletmódú tájépítészet fejlődéstörténetében az a tendencia érvényesül, hogy az ember és környezete kölcsönös egymásra hatásának (és gyakran ellentétének) meg kell találni azt az egyensúlyi keretét, ahol minden létező a legjobb életfeltételek és minőség közepette bontakozhat ki.

A tájépítészettel jóval több, mint kerttervezés, és nem is pusztán építészet: a természetes és az emberi beavatkozással érintett táj alakítása tartozik a tájépítészettel hatáskörébe. A tájépítészet lehetőségei természetesen országonként különböznek a természetes, a társadalmi és a gazdasági adottságoktól függően. Egy tengerentúli mondás szerint a tájépítész a formához keresi a tartalmat, ezzel szemben az építész a tartalomhoz a formát. Mindezeknek megfelelően a tájépítész feladata, hogy a környezet (a táj, a város vagy akár a kisebb méretű kert) természetes közegével és növényzetével jól egybeszerkesztetten, kompozíciós egységben jelenjenek meg az épített elemek (épületek, építmények). A tájépítész több tudományágból fakadó ismeretét és készségét alkalmaz tevékenysége során, mivel a tájban sok, összehangolást igénylő tényezőnek (élő és élettelen tájalkotó elemek, ökológiai, esztétikai értékek stb.) kell érvényesülnie.

A tájépítészettel gyakran olyan összetett feladatokkal foglalkozik, ahol még a konkrét tájépítész-elgondolásokat tartalmazó tervek készítését megelőzően szükséges akár megvalósíthatósági tanulmány vagy hatástanulmány is. Megvalósíthatósági tanulmányterv kell, amikor egy elképzelt építési-fejlesztési feladatot több bizonytalansági tényező terhel. A megbízó elsősorban a feladat megvalósításának realitását ellenőrzi, illetve ellenőrizteti. A vázlatrtervek készítésének célja a lehetőségek minél szélesebb körű feltárása, és ezek közül a legoptimálisabb kiválasztása. Esetenként külön programtervjavaslat válik szükségessé, amelynek célja még a tervezési folyamat elején felmérni a tájépítész tervezők által részletesen kidolgozandó tervi elképzelések várható anyagi kihatásait.

A belsőépítészethez hasonlóan a kert- és tájépítészet sem rendelkezik külön jogi szabályrendszerrel, még egy-egy speciális normával sem. Ugyanakkor a kert- és tájépítész szakma gyakorlásának és felsőfokú képzésének<sup>68</sup> feltételei adottak: a Szent István Egyetem tájépítészet és kertművészet mesterképzési szak keretében például olyan tájépítészeket képeznek,

<sup>66</sup> <https://www.kerttervezes-tajepitesz.hu/tajepiteszet-tajepitesz/>.

<sup>67</sup> Először a nyugati kultúrkörben ébredtek rá a tudatosan művelt és fejlődő „landscape architecture”, azaz a tájépítészet szükségességére. A tájépítész tevékenysége, különösen a tájtervezés jelentősége eleve ott nő meg, ahol a táj terhelése egy bizonyos szintet elér vagy túllép.

<sup>68</sup> Újabban az egyetemi képzés átalakítása során a megnevezése: okleveles tájépítész mérnök.

akik „ *kreatív, formai és vizuális készségekkel és alkotó művészi képességekkel rendelkeznek, felkészültek a települések és a táj arculatának, létesítményeinek, a szabadterek (közparkok, közkertek, történeti kertek, parkok, intézményi és villakertek) a funkciójukat szolgáló alakítására, művészi kvalitással bíró megformálására, táj- és kertművészeti alkotások létrehozására, illetve ilyen tervek készítésére és a megvalósulás irányítására.*”<sup>69</sup>

Mindezek ellenére, a kert- és tájépítéssel hazai elismertsége nem éri el, nem mérhető össze az építészettel, ami ezeknek a műveknek a szerzői jogi megítélésében is tetten érhető: mind szakmai körökben, mind a jogirodalomban mindmáig vitatott kérdés az, hogy minden megtervezett és létrehozott kert szerzői jogi értelemben műnek minősül-e. Az Szjt. 1. § (2) bekezdésében a törvény a teljesség igénye nélkül sorolja fel azokat a leggyakrabban előforduló műfajokat, amelyek tipikusan a szerzői jogi védelem hatálya alá esnek. E szakasz (2) bekezdésének k) pontja az építészeti alkotást és annak tervét, valamint az épületegyüttest, illetve a városépítészeti együttes tervét nevesíti, a belsőépítészeti alkotást és a kertépítészeti alkotást nem. Az építészeti területéhez tartozó alkotások a törvény példálózó felsorolásában foglaltaknál nyilvánvalóan szélesebb kört képeznek, amelyek esetében a szerzői jogi védelem indokoltsága szintén felvetődhet. A szerzői jogot tágan értelmező szakértők álláspontja az, hogy az egyediséget megtestesítő, megtervezett kertek kivétel nélkül oltalom alatt állnak. Ezzel szemben Barta Judit kevésbé megengedőbb jogértelmezése szerint a belsőépítészeti, a kertépítészeti, a településrendezés, valamint az épített környezet kialakítása csupán hordozhat magán olyan individuális jegyeket, amelyek a törvényi feltételeknek megfelelően szerzői jogi oltalmat keletkeztethetnek.<sup>70</sup> Ez a megközelítés ab ovo nem minden kertépítészeti alkotást enged a szerzői jog védőernyője alá, és ezzel véleménnyel – kikristályosodott hazai joggyakorlat hiányában – nem könnyű vitába szállni.

Az Szjt. hatálybalépése óta eltelt 21 év alatt egyetlen testületi szakvélemény említette – az is csak érintőlegesen – a tájépítészeti,<sup>71</sup> amelyben az eljáró tanács megállapította, hogy „... ha a tájépítészeti, tájalakítás szempontjából az út mint építmény megvalósult nyomvonalának tájépítészeti képét összehasonlítjuk az épület, mint másik fajta építmény homlokzati képével, nyilvánvalónak látszik, hogy az épülethomlokzat tervezése általában nagyobb alkotói játékteret nyújt, mint az út nyomvonalának tervezése. Emellett a tájalakítás emberi érzékelése is eltérő utak és épületek esetében. Utak esetében csak megfelelő távolságból, felülnézetből érzékelhető az építmény tájbéli elhelyezkedése, az út használata során csak igen korlátozottan, míg épület esetében előlnézetből könnyen érzékelhető a tájalakító jelleg.” Az autópályanyomvonalterv mint tájépítészeti mű esetében az SZJSZT tehát nem zárta ki a tervező egyéni-eredeti jellegű, alkotói választását az út nyomvonalvezetésének megtervezésében. A szakvélemény kitért arra is, hogy a nyomvonaltervek hivatalos irati funkciója és műszaki alkotás jellege folytán ezek használati és szerzői jogi értelemben vett felhasználhatósága erősen korlátozott.

<sup>69</sup> <https://tajak.szje.hu/kepzesek/mesterkepzes/tajepiteszet-es-kertmuveszet-mesterkepzesi-szak-ma>.

<sup>70</sup> Barta Judit: Az építészeti alkotások és tervek jogi védelmének fejlődése egy színház történetén keresztül. Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Juridica et Politica, 23. évf. 2. sz., 2005.

<sup>71</sup> SZJSZT-18/2009.

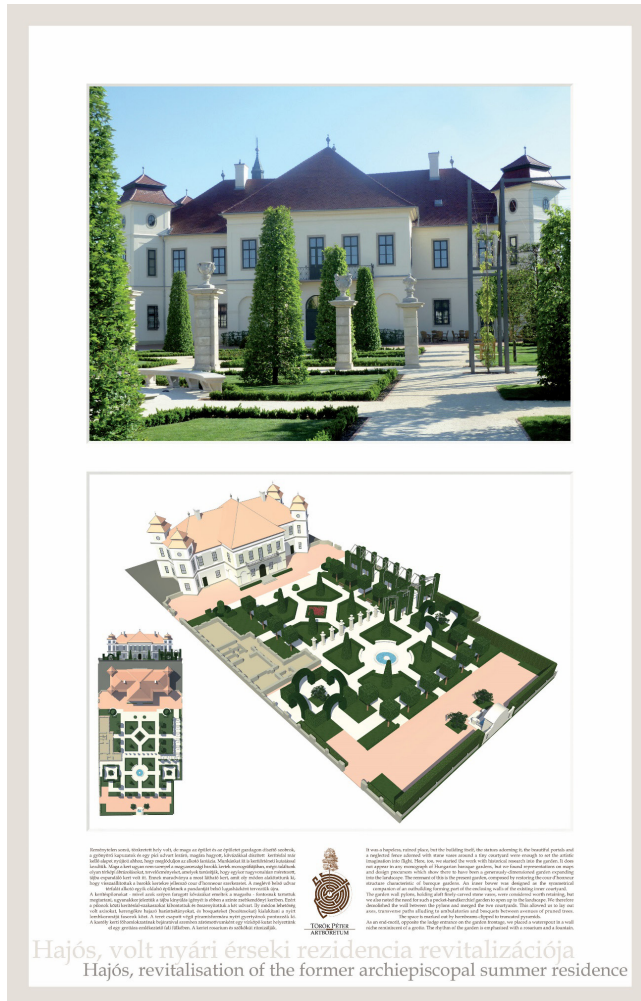
A kérdést jól árnyalják és némiképp pontosítják a témában fellelhető nemzetközi példák, jogesetek. Az egyik legismertebb – virágágyások telepítésének szerzői jogi védelme elismertetése tárgyában indított – ügyben, az USA hetedik körzeti fellebbviteli bírósága hozott ítéletet.<sup>72</sup> Chapman Kelley, a tájak és virágok reprezentációs festményeiről ismert, nemzetközileg elismert művész 1984-ben engedélyt kapott a Chicago Park Districttől, hogy vadvirág-kiállítást telepítsen a Chicago-i Grant Parkban. Kelley és egy csoport önkéntes 20 évig gondozta és újraterelítette a kertet. 2004-ben a Park District a viráginstalláció területét a felére csökkentette, ezért Kelley beperelte a társaságot arra hivatkozással, hogy a képzőművészek jogairól szóló 1990. évi törvény<sup>73</sup> alapján a Park District megsértette a szerzőnek a mű integritásához fűződő jogát és jó hírnevét. Az első fokon eljáró kerületi bíróság megállapította, hogy a vadvirág-installáció nem rendelkezik elegendő eredetiséggel ahhoz, hogy szerzői jogot élvezhessen, és mint helyspecifikus művészet – azaz olyan művészet, amely annak helyét művészeti elemként egyesíti magában – ki van zárva a jogvédelem alól. A másodfokon eljáró fellebbviteli bíróság más okokra hivatkozással ugyan, de megerősítette a kerületi bíróság döntését, miszerint Kelley virágágyásainak telepítését nem védi a szerzői jog. A fellebbviteli bíróság elutasította a kerületi bíróság azon érvelését, miszerint Kelley munkája azért nem volt eredeti, mert nem ő volt az első személy, aki kitalálta és kidolgozta a vadvirágok ellipszis alakú, körbezárt térben való telepítését. A bíróság azt állapította meg, hogy a vadvirág-installáció telepítése azért nem védett szerzői jogi alapon, mivel nem rendelkezik elegendő szerzőségi és rögzíthetőségi képességgel. A szerzőség kapcsán a bíróság kifejtette, hogy a szerzői joggal védett művek szerzői csak emberek lehetnek és azok a művek, amelyek a természet erőinek köszönhetik a formájukat, nem állnak szerzői jogi védelem alatt. A rögzítést illetően pedig a bíróság azt állapította meg, hogy egy kert túl könnyen megváltoztatható ahhoz, hogy kielégítse a rögzítés elsődleges feltételét; megjelenése természeténél fogva túlságosan változó ahhoz, hogy a szerzői jogi védelem megállapítását vagy annak megsértését megalapozza. Egy kert festménynek vagy szobornak minősítésével kapcsolatban a fellebbviteli bíróság arra a következtetésre jutott, hogy egyik megközelítés sem volt megfelelő, mivel a „festmény” és a „szobor” főnév kifejezett használatával a VARA a szerzői jogi védelmet a tényleges festményekre vagy szobrokra korlátozza, nem pedig azokra a művekre, amelyek valamilyen szempontból festményszerűek vagy szoborszerűek. Ebből az ítéletből az a következtetés vonható le, hogy a szerzői jogi védelmet a jövőben valószínűleg nem terjesztik ki olyan tájinstallációkra vagy más élő típusú művekre, amelyekben a mű megtestesülése a természet erőinek függvénye.

Kijelenthető, hogy irányadó joggyakorlat hiányában a kert- és tájépítészet magyarországi művelőinek jogvédelme és műveik szellemi tulajdon-jogi elismerése nem megfelelő, és nem is méltó a tájépítészet hazai hagyományaihoz, kimagasló egyéniségeinek nemzetközi hír-

<sup>72</sup> *Kelley v. Chicago Park District*, Case No. 08-3701 (7th Cir., Feb. 15, 2011) (Sykes, J.).

<sup>73</sup> Visual Artists Rights Act of 1990 (VARA).

névéhez.<sup>74</sup> Az utóbbi években szinte mindnapossá vált, hogy egyesek visszaélnek neves kert- és tájépítészek munkáival, és pályázati anyagokban, katalógusokban saját referenciaként tüntetik fel az általuk tervezett tereket és parkokat, azok részleteit, továbbá – más esetekben – a már megvalósított terek, parkok továbbépítésénél, áttervezésénél nem kérnek engedélyt, ezzel is megsértve a szerző személyhez fűződő és vagyoni jogait.



### Török Péter engedélyével

<sup>74</sup> Mőcsényi Mihály professzor 2012-ben, mint a tájépítészet magyarországi iskolateremtő professzora, a tájépítészet világszinten is legrangosabbnak tartott, nemzetközi életműdíjnak számító elismerésben, a Sir Geoffrey Jellicoe-díjban részesült.

A megbízói erőfölény és az azzal való visszaélés ékes példája az egyik megyeszékhely főterének és környékének továbbtervezése körül kialakult visszás helyzet. A tér és az azon átvezető sétálóutca revitalizációját ütemekre osztva kívánta megvalósítani a város: az I. ütem a tervezővel kötött részletes, a tervdokumentáció ismételt felhasználásához vagy annak módosításához a tervező előzetes engedélyezési jogát tartalmazó szerződés alapján megvalósult, amiért Europa Nostra-díjat kapott a város. A II. ütem folytatása szakaszosan kezdődött el. Mindezek után az önkormányzat a szerzői jogosult megkérdezése és hozzájárulása nélkül a terület továbbtervezésére tervpályázat nélkül egy helyi tervezőnek adott megbízást, aki azt részben az eredeti szerzők terveinek „mintájára” tervezte meg.

A jogsértés vagy – fogalmazzunk árnyaltabban – a joggal való visszaélés különleges esete lehet az is, amikor egy építészeti tender kiírója a nyertes pályázat szellemiségétől és tartalmától eltérően valósítja meg a projektet. Kérdés, hogy ez sérti-e a tervezők (pályázók) szerzői jogát, illetve a beruházó tartozik-e jóvátétellel, kártérítéssel? Egy jeles évforduló kapcsán egy önkormányzat meghívásos emlékműpályázatán indult és nyert egy neves táj- és környezetépítész is a sorai között tudó konzorcium. A megvalósítás tárgya a reformáció szellemiségében fogant „tisza forrást szimbolizáló” emlékjel (a pályázatban tér- és burkolat-plasztika, vízarchitektúra, és annak fásított környezete) volt. A kiírók instrukciója szerint a tájépítész a mű megvalósítására szerződést kötött a helyi önkormányzattal. Az átadás tervezett időpontjáig azonban egyetlen kapavágás sem történt, ami ellen az építész szót emelt, de észrevételeire, konkrét kivitelezőre vonatkozó javaslataira nem válaszoltak. A változtatás és új közbeszerzési eljárások kiírása kapcsán pedig a beadott kivitelezői pályázatok túlzó költségeire hivatkoztak azok konkrét érdemi elemzése helyett. A nyertes pályázattól való elállási szándékáról sem értesítette az önkormányzat a nyerteseket, azok egy sajtóban megjelent cikkből értesültek az újabb közbeszerzési eljárásról, amiben már nem az ő tervük képezte a kiírás alapját. A tervező jogos kifogása az volt, hogy nem a tervezési díj kifizetésére, hanem műve megvalósítására szerződött, és erről szólt a nyertes pályázat is. Mivel a változtatásról az önkormányzat nem tájékoztatta a nyilvánosságot, a mások tervei alapján megvalósított munkáról a szemlélők és a szakmai közvélemény joggal gondolhatja, hogy annak az eredeti nyertes konzorcium a tervezője.

Ezek és más esetek szerzői jogi kérdések sokaságát vetik fel:

- Táj- és környezetépítésként milyen szerzői jogok illetik, illethetik meg az alkotót az általa készített tervdokumentációkon és az ezek alapján megvalósított terek, parkok, stb. tekintetében?
- A tervek alapján megvalósított terek, tájak későbbi átalakítása, továbbépítése, áttervezése esetén a megrendelő egy nemzetközi tervpályázattal megkerülheti-e az eredeti tervező(k) szerzői jogait, illetve miként vonható(k) be szerzői jogilag aggálymentesen egy átépítési, továbbépítési pályázatba az eredeti szerző(k)?
- A táj- és környezetépítés életművel értelemszerűen nem rendelkező, fabeültető alvállalkozójának reklámreferencia-katalógusa mennyiben sérelmes az építés szerzői

jogaira nézve, különösen akkor, ha az engedélye és hozzájárulása nélkül saját referenciaként tünteti fel ezeket a projekteket?

- Az ingatlan felett tulajdonosi és rendelkezési jogokat gyakorló tulajdonos pályázat kiírása nélkül bevonhatja-e, illetve felkérheti-e az eredeti tervezőt az adott terület új-  
ratervezésére, továbbfejlesztésére?
- Ha megállapítható a jogsértés, milyen konkrét lépések tehetők? Konkrétan: tehet-e  
feljelentést a tervező szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése miatt  
az engedély nélkül történő felhasználások tekintetében, továbbá a polgári jogi jogkö-  
vetkezmények közül melyek azok, amelyek ebben a speciális felhasználási jogviszony-  
ban jogsértés esetén leginkább szóba jöhetnek a tervező jogvédelme, jó hírvének  
megóvása és anyagi kárpótlása érdekében?
- A nyertes pályázat eredményétől eltérő megvalósítás sért-e a szerzői jogot?
- A tervezési díj kalkulálása során a szerzői jogdíj hogyan állapítható meg, hogyan szá-  
mítható táj- és környezettervezésnél, illetve a tervezési díj hány százaléka lehet a szer-  
zői jogdíj?
- A kivitelezésre fordítható bekerülési összeg hány százaléka lehet szerzői jogdíj?
- Tervezői minőségben felléphet-e az alkotó kijavítási igénnyel, ha a fenntartás minősé-  
ge vagy az utólagos beavatkozások ezt indokoltá teszi?
- Jelent-e változást a szerzői jog gyakorlását illetően, ha a megbízó, az ingatlantulajdo-  
nos személyében változás áll be, vagy a megvalósítás ideje éveken át elhúzódik?

Az SZJSZT és eleve minden szakértői tevékenység princípiuma mindig egy konkrét eset, illetve az eset körülményeinek beható vizsgálata. Ennek ellenére az itt megfogalmazott kér-  
dések jó részére megalapozottan adható lenne általános jellegű, a táj- és környezetépítészek  
szerzői minőségét elismerő, vagyoni jogi pozícióit erősítő válasz is, de mindez az ismer-  
tetett hazai környezetben és körülmények között meglehetősen teoretikus színezetet ölte-  
ne. Evidensnek tűnik, hogy ezekkel a kérdésekkel – akár általánosságban, akár egyes ese-  
tek megemlékezésével – első körben a Szerzői Jogi Szakértő Testülethez lehetne fordulni egy  
magánmegbízás keretében, ha az erre illetékes hatóságok hivatalból nem indítanak, nem  
kezdeményeznek eljárást a jogsértésre utaló ügyek legalább egyikében. A probléma ezzel  
csak az, hogy ezen a területen kétséges, illetve nem tisztázott az illetékes személy kiléte,  
pontosabban az, hogy van-e egyáltalán olyan szervezet, amely jogosult, netán köteles lenne  
eljárni ilyen ügyekben. Ennek hiányában megítélésünk szerint a MÉK Kert- és Tájépítészeti  
Tagozata lehetne egy szakértői megkeresés kezdeményezője, vagy másik megoldásként en-  
nek a szervezetnek kellene előremutató és tisztázó iránymutatások, ajánlások, díjszabások  
kiadásával, valamint hatékony szakmai-jogi érdekképviselettel elsimítani a szakmán belüli  
ellentéteket, eloszlatni a jogbizonytalanságot.



## ZÁRÓGONDOLATOK

Jelen írás indító megállapítása az volt, hogy a belsőépítészet és a tájépítészet hiába önálló, az építészetet feltételező, de attól függetlenül létező alkotómunka, hazai elismertsége és szerzői jogi megalapozottsága napjainkban sem éri el az elvárt, megérdemelt és a tőlünk nyugatabbra fekvő országokban már régebben kivívott szintet. E szakmák, illetve művészeti ágak képviselői hosszabb ideje küzdenek a magyar belsőépítészet és tájépítészet szellemi bázisának és jogi pozíciójának megerősítéséért. Sajnálatos módon a beruházók, ingatlanfejlesztők jelentős része még mindig nem ismerte fel, hogy ezek a szakterületek – a maguk hagyományos kultúrájával, kreativitásával, speciális szakmai, műszaki és művészeti ismereteivel – nagy hozzáadott értéket termelő tevékenységek, és mint ilyenek az épített környezet belső és külső terei alakításának nélkülözhetetlen elemei.

Nem tisztünk állást foglalni ebben az építész szakmán belüli kérdésben, de azzal a sokak által osztott véleménnyel egyet lehet érteni, hogy egy önálló hivatásrendi kamara többet tudna tenni a helyzet megváltoztatására, mint a MÉK keretei között működő fióktagozatok. A kötelező kamarai tagság egyrésztől garantálhatná a jogosultsághoz kötött szakmai tevékenységek gyakorlásának feltételeit, másrésztől megkérdőjelezhetlenné tenné a tagok műveinek szerzői jogi státuszát.<sup>75</sup>

Végül, a belsőépítészet szintet ugrásán nagyot lendítene, ha a mesterképzés mellett az egyetemi alapképzésben is lehetővé válna belsőépítész szakképzettség megszerzése az építészmérnöki vagy az építőművészeti alapképzési szakokhoz hasonlóan.<sup>76</sup> Ez azonban kevésbé jogi, sokkal inkább szak- és oktatáspolitikai kérdés.

<sup>75</sup> Ahogy Rex-Kiss Béla írta a 2010. évi Belsőépítészek Országos Találkozóját és Konferenciáját követően a kollégái számára megfogalmazott nyílt levelében, a rendszert alkotó és meghatározó három terület (oktatás, szakmagyakorlás, jogszabályi környezet) egyikébe való beavatkozás feltételezi a többi területen történő változtatást is. Például: hogyan kérhető számon az oktatáson a belsőépítészet, ha azt a jogszabályi környezet nem ismeri, a szakmagyakorlat sem nevesíti, vagy a kérdés inverzeként: vajon kezdeményezhető olyan tevékenységi kör szakmaként, tervezői szakágként történő elismerése, törvényi szabályozása, amelynek nincs szakirányú, végzettséget oklevéllel igazoló alapképzése? Rex-Kiss: i. m. (1).

<sup>76</sup> Jogszabályi alapja a felsőoktatásban szerezhető képesítések jegyzékéről és új képesítések jegyzékbe történő felvételéről szóló 139/2015. (VI. 9.) Korm. rendelet.